
SERİ **B**

CİLT **34**

SAYI **2**

1984

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ORMAN FAKÜLTESİ
DERGİSİ

TÜRKİYE'DE EN YAŞLI SEDİR AĞACI — AMBAR KATRAN

Doç. Dr. M. Doğan KANTARCI¹

Kı s a Ö z e t

Sedir ormanlarımızdaki araştırmalarımız sırasında Bey Dağları'nda Ak Dağ kütlesinin Alakır Çayı'na (dolayısı ile Akdeniz'e) bakan genel yamaçlarındaki Dibek Ormanı'nda denizden 1830 m yükseklikte bulunan yaşlı bir sedir ağacını da ölçtük. Bu ağaç yerel olarak «AMBAR KATRAN» adı ile tanınmaktadır. Ağacın boyu 26.2 m, dip çapı 2.50 m (çevre 7.85 m), 1.30 m yükseklikteki çapı 2.36 m (çevre 7.40 m)'dir. Çevredeki kalm ve yaşlı sedir ağaçlarının çap analizlerine göre Ambar Katran'ın yaşı 700 - 2300 arasında tahmin edilebilirse de en yaşlı ağaçların çap gelişimi gözönüne alınarak ağacın yaşının 2000 civarında olabileceği söylenebilir. Ambar Katran, bu ölçüleri ile, Türkiye'nin en yaşlı bir ANIT SEDİR AĞACI'dır.

1. GİRİŞ

Yaşlı ağaçlar çeşitli yönlerden ilğimizi çekmektedirler. Herşeyden önce bu ağaçlar birer tabiat abidesi olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de bu nitelikte anıt ağaçlar vardır. Yakın zamana kadar bilinen en yaşlı ve büyük dört sedir ağacına ait ölçüler B. S. Evcimen (1961) tarafından verilmiştir. Ak Dağ'ın Dibek Ormanı'nda ölçtüğümüz sedir ağacı bilinenlerin en yaşlısıdır. Bu sedir ağacı yerel olarak «AMBAR KATRAN» adı ile tanınmaktadır.

2. TÜRKİYE'DE YAŞLI SEDİR AĞAÇLARI

Türkiye'de mevcut yaşlı sedirlerden bilinen dört tanesine ait ölçüler Tablo 1'de verilmiştir. Bunlardan en büyüğü ve yaşlısı Bolkar Dağları'nda Çoçak Dere'nin yukarıdaki Katı Yayla'da bulunan sedir ağacıdır. Ayrıca tepesi çobanlar tarafından kesildiği için dejenere olmuş kalın çaplı yaşlı sedir ağaçları da vardır. Bunlardan birinin de Elmalı'nın Tekke Köyü civarındaki Oluk Başı mevkiinde bulunduğu ve çevresinin 8 m olduğu B. S. Evcimen (1961) tarafından bildirilmiştir.

3. YAŞLI SEDİRLERDE YILLIK HALKA GENİŞLİĞİ VE ÇAP GELİŞİMİ

Ambar Katran'ın bulunduğu Ak Dağ kütlesinde (Bey Dağları) yürüttüğümüz araştırmalarımız sırasında sedirlerin değişik yetişme ortamlarında büyüme ilğiklerini de incelemiştik. Bu amaçla incelediğimiz bazı sedir yaşlı ağaçlarının 0.30 m ile

¹ I. Ü. Orman Fakültesi Toprak İlimi ve Ekoloji Anabilim Dalı, Bahçeköy - İstanbul.

1.30 m'deki çap gelişimleri Tablo 2 ve 3 te verilmiştir. Tablo 2 ve Şekil 1'de Dibek Ormanında Ambar Katran civarında 1800 - 1950 m yükseklikte kesilmiş 7 sedir ağacının 0,30 m kesitindeki çap gelişmeleri görülmektedir. Tablo 3 te Ambar Katran çevresinde kesilmiş sedir ağaçlarından 5 tanesi ile Ak Dağ kütlesinin kuzey bakılı yamaçlarındaki Çamkuyusu Sedir Araştırma Ormanı'nda 1800 - 2000 m yükseklikten kesilmiş olan sedir ağaçlarından 12 tanesinin 1.30 m deki çap gelişimi verilmiştir. Bu 17 sedir ağacının çap gelişiminin ortalama değerleri Şekil 2'de görülmektedir. Tablo 4 ve Şekil 2'de gene yukarıda anılan örnek alanlardan kesilmiş en yaşlı 4 sedir ağacının 1.30 m'deki kesitlerindeki çap gelişimi verilmiştir.

Resim 1. Ambar Katran.

İncelenen çap gelişimleri sedir ağacının sıklığa dayanma özelliği hakkında ilgi çekici sonuçlar vermektedir. Sedir kendi saf meşceresi içindeki şartlarda fazla sıklıkta ve nisbi bir kapalılıkta canlılığını devam ettirebilmekte fakat pek dar yıllık halkalar geliştirmektedir. Sıklığın bozulması, sedir ağacının daha fazla su ve besin maddesi, tepesinin de daha fazla ışık alması yıllık halka genişliğinin artmasını sağlamaktadır. Sedir ağacı bu esnekliğini ileri yaşlarda da gösterebilmektedir. Tablo 3 ve 4'te verilmiş 1.30 m'deki çap gelişimi incelendiğinde bilhassa yaşlı ağaçların 40, 50,

60 yaşında 1.30 m yüksekliğe ulaşabildiği görülmektedir. Sedir ağacının göknara benzeyen bu esnekliği meşcerenin zaman içinde değişen sıklık derecesine göre farklı genişlikte yıllık halkalar geliştirebilmesine sebep olmaktadır. Sedir ormanlarında pek çok yaşlı ağaç 200 - 300 yaşında ancak 30 - 40 cm göğüs çapına ulaşmış olduğu halde, son 100 - 150 yılda yetişen sedirler daha hızlı bir çap gelişmesi gösterebilmişlerdir. Yaşlı sedirlerle daha genç sedirler arasındaki yıllık halka genişliği farkını, son asırda sedir ormanlarında insan etkisinde aramak gerekir. Son 100 - 150 yıl içinde yetişen sedir ağaçları, insan eli ile seyreltilmiş meşcerelerde, daha fazla ışık alarak daha geniş yıllık halkalar geliştirebilmişlerdir. Söz konusu özelliklerden dolayı sedir ağacının gövde analizi yapılmadan kesin yaşının belirlenmesi mümkün değildir.

4. AMBAR KATRAN

Ambar Katran Ak Dağ kütlesinin (Bey Dağları) Akdeniz'e bakan (güney) genel bakışında, Alakır Çayı Havzası'ndaki Dibek Ormanı'nda Otlı Senir Tepe ile Kerimler Kuyusu Tepe arasındaki belin alt kısmında 1830 m yükseklikte bulunmaktadır. Dibek ormanı Kumluca Orman İşletmesinin Ak Dağ Bölgesinin Akdağ serisinde yer almaktadır.

Ambar Katran'ın bulunduğu yer bir kuru dere vadisinin başlangıcıdır. Arazi çok eğimli olduğu için ağacın dibinde, alt ve üst kısım arasında 110 cm'lik bir yükseklik farkı vardır. Ambar Katran'ın ölçüleri aşağıda verilmiştir.

BOY		ÇAP		ÇEVRE
ALT DİPTEN	26.7 m	DİP	2.50 m	7.85 m
ÜST DİPTEN	25.6 m	1.30	2.36 m	7.40 m
ORTALAMA	26.2 m			

Ambar Katran'dan biraz yukarıda ormanın üst sınırına ulaşılmaktadır. Daha yukarısı, «KIR» olarak isimlendirilen, orman üstü otağı durumundadır (Alp Zonu). Orman sınırı bu civarda 2000 m'ye kadar ulaştığına göre, Ambar Katran civarındaki orman sınırı çobanların tahribatı ile aşağıya doğru indirilmiş olmalıdır. Ambar Katran sağlıklı görünen bir gövdeye sahiptir. Ağacın daha boyu olması gerekirdi. Resimde de görülebileceği gibi tepenin üst kesimden kırıldığına hükümlenabilir. Bu kırık ya çok eskidir, yahut da sedirlerde görülen tipik tepe dağılması kırık gibi görünmektedir. Yörükler ağacı büyüklüğünden dolayı «Ambar Katran» olarak isimlendirmişlerdir. Ambar Katran bugünkü durumu ile bir «ANIT SEDİR» özelliklerine sahiptir.

5. AMBAR KATRAN'IN YAŞI

Ambar Katran'ın yaşının tayini için artım burgusu ile kalem alınıp yıllık halkaların sayılması yoluna gidilmemiştir. Dıştan birkaç cm'lik bir kalemde sayılabilecek yıllık halkalarla ağacın yaşının tahmini yerine, çevredeki ağaçların yıllık halka kalınlığı ve çap gelişiminden bir sonuca ulaşılmağa çalışılmıştır. Tablo 2, 3 ve 4 ile Şekil 1, 2 ve 3'te verilen çap gelişimi değerleri sedir ağaçlarının hayatları süresince veya yaşadıkları devreye göre değişik kalınlıkta yıllık halkalar geliştirdiklerini göstermektedir. Bu nedenle Ambar Katran'ın yaşı Ak Dağ'da 1800 - 2000 m yükseltilerde yetişmiş yaşlı sedir ağaçlarından 21 tanesinin 0.30 m ile 1.30 m'deki kesitlerinde çap gelişimlerinden tahmin edilmeğe çalışılmıştır.

Ambar Katran'ın çevresinde 1800 - 1850 ve 1950 m yükseklikteki örnek alanlarımızda kestığımız sedir ağaçlarından 7 tanesi yaşıldır. Bu sedir ağaçlarının 0.30 m'deki kesitlerinde çap gelişimi 120 yaşına kadar düzenlidir. Bundan sonra ortalamaya giren ağaç sayısı azaldığı için çap gelişim grafiğindeki düzenli gidiş bozulmaktadır. Çap gelişiminin az çok düzenli olarak devam edebildiği 160 yaşına kadar 57.5 cm kabuksuz çapa ulaşılmaktadır. Bu yaş ve çapa göre doğrusal bir orantı ile Ambar Katran'ın yaşı 679 yıl olarak hesaplanmaktadır. Çap gelişimi ortalama değerlere göre çizilip grafikteki kırıklar düzeltilirse 200 yaşında 0.30 m kesitinde 74 cm ortalama kabuksuz çapa ulaşabileceği hesaplanır (Tablo 2, Şekil 3). Ambar Katran'ın dip çapı 2.50 m olduğu ve yaklaşık 6 cm kabuk payı bırakıldığı takdirde, kabuksuz çap 2.44 m'dir. Bu değerlere göre doğrusal bir orantı ile Ambar Katran'ın yaşı 660 yıl olarak hesaplanmaktadır.

Ambar Katran'ın civarında kesilen yaşlı sedirlerden 5 tanesi ile Çam Kuyusu Araştırma Ormanı'nda 1800 - 2000 m yükseltilerde kesilen 12 tane yaşlı sedir ağacının 1.30 m'deki kesitlerinde çap gelişimleri incelenmiştir (Tablo 3, Şekil 3). Ortalama değerlere göre sedir ağaçları 50. yılda 9.1 cm, 100. yılda 28.2 cm, 150. yılda 40.9 cm ve 200. yılda 50.5 cm kabuksuz çapa ulaşmışlardır. Ortalama kabuk kalınlığı 1.30 m'de 3.5 cm'dir (Tablo 3). Ambar Katran'ın 1.30 m'deki kabuksuz çapı 236 cm kabul edilip (4 cm kabuk payı) doğrusal bir orantı ile yaşı 920 yıl olarak hesaplanmaktadır.

Örnek alanlardan kesilen en yaşlı sedir ağaçlarının 1.30 m'deki çap gelişimleri incelenirse, Ambar Katran'ın yaşı daha fazla çıkmaktadır. Çam Kuyusu Araştırma Ormanı'nda 1800 m'de kestığımız 381 yaşındaki sedir ağacının (Ç-1800/4/1) 1.30 m'deki kabuksuz çapı 40.5 cm (kabuklu çap 44.3 cm), 320 yaşındaki sedir ağacının (Ç-1800/4/2) kabuksuz çapı 47.2 cm (kabuklu çapı 51.8 cm) olarak bulunmuştur (Tablo 4, Şekil 2). Bolkar Dağları'nda Çoçak Dere'nin yukarısında Katı Yayla'da kesilen 389 yaşındaki bir sedir ağacında 1.30 m'deki kabuksuz çap 28.0 cm olarak ölçülmüştür (Yıldırım, F., 1982) (Tablo 4, Şekil 2). Çamkuyusu Araştırma Ormanı'nda 2000 m yükseklikte kestığımız 217 yaşındaki sedir ağacında (Ç-2000/2/1) 1.30 m'deki kabuksuz çap 61.8 cm (kabuklu çap 67.4 cm) olarak ölçülmüştür (Tablo 4, Şekil 2). Ambar Katran'ın civarında (Dibek Ormanı'nda) 1950 m'de kestığımız 190 yaşındaki sedir ağacında (D-1950/2/1) 1.30 m'deki kabuksuz çap 45.8 cm (kabuklu çap 48.8 cm) olarak ölçülmüştür (Tablo 4, Şekil 2). Ambar Katran'ın yaşı Ç-1800/4/1 numaralı sedirin 381 yaşında 1.30 m'de geliştirdiği 44.3 cm kabuklu çapa göre doğrusal bir orantı ile 2078 yıl olarak hesaplanmaktadır. Ç-1800/4/2 numaralı sedirin 320 yaşında 1.30 m'de geliştirdiği 51.8 cm kabuklu çapa göre doğrusal bir orantı ile Ambar Katran'ın yaşı 1458 yıl olarak hesaplanmaktadır. Bu iki yaşlı sedirin 200 yaşında 1.30 m'de geliştirdikleri ortalama 20.2 cm'lik kabuksuz çapa göre Ambar Katran'ın yaşı 2297 yıl olarak hesaplanmaktadır.

Ambar Katran'ın yaşının tahmini için yukarıda denenen hesap yolları 660-2297 yıl arasında ve birbirinden çok uzakta sonuçlar vermiştir. Dikkat çekici özellik yaşlı sedir ağaçlarının 1.30 m'deki çap gelişimlerinin daha yavaş oluşudur. Yaşları 389, 381 ve 320 olan sedir ağaçları herhalde pek sık sedir ormanında yetişmişlerdir. Daha genç nesillere ait olan sedir ağaçlarında çap gelişimi daha da hızlıdır. Bu fark yukarıda da değinildiği gibi son 100 - 150 yılda sedir ormanlarında insan etkisi (kesimler) ile sıklığın bozulması ve ışıklandırma olayına bağlanabilir.

Sonuç olarak;

Ambar Katran'ın yaşı, yaşlı sedir ağaçlarının yıllık halka gelişimindeki yavaşlık ta gözönüne alınarak, 2000 civarında tahmin edilebilir. Ambar Katran ölçüleri ve görünümü ve tahmin edilen yaşı ile Türkiye'nin ANIT SEDİR AĞACI'dır.

Tablo 1. Türkiye'de şimdiye kadar bilinen yaşlı sedir ağaçlarına ait ölçüler (B.S. Evclimen 1961'den).

1. Elmalı İşletmesi (Antalya) Koçova ormanında, Avşar Kuyuları - Eski depo mevkiinde, Dokuz Göl - Tuz Burnu orman yolunun sağ tarafında, 1580 m yükseltide. (Koç Sedir)

Boy	: 33.0 m
Çevre	: 5.55 m (1.30 m yükseklikte)
Kabuklu çap	: 1.77 m
Tahmini yaş	: 650 - 700

2. Elmalı İşletmesi (Antalya) Çıglıkara Ormanında, Koç Burnunun Dokuz Göl tarafında, Koç Tepesinden Koç Çukuruna inen yamacın alt kısmında, 1940 m yükseltide.

Boy	: 29.7 m
Çevre	: 5.20 m (1.30 m'de)
Kabuklu çap	: 1.66 m
Tahmini yaş	: 860

3. Feka İşletmesi (Adana) Subhan Dere Bölge binasının bulunduğu Gürümze köyünde, 1850 m yükseltide.

Boy	: 28.0 m
Çevre	: 5.43 m (1.30 m'de)
Kabuklu çap	: 1.73 m
Tahmini yaş	: 320

4. Bolkar Dağları - Çoçak Dere - Katı Yayla - Atıtuğu mevki (Mersin) 1900 m yükseltide.

Boy	: 40.0 m
Çevre	: 6.40 m (1.30 m'de)
Kabuklu çap	: 2.04 m
Tahmini yaş	: 950 - 1000

Tablo 3. Dibek Ormanında Ambar Katran'ın çevresinde ve Çamkuyusu Sedir Araştırma Ormanında 1800 -t2000 m yükseltilerde bulunan yaşlı sedir ağaçlarının 1.30 m'deki kesintilerinde çap gelişimi (cm olarak).

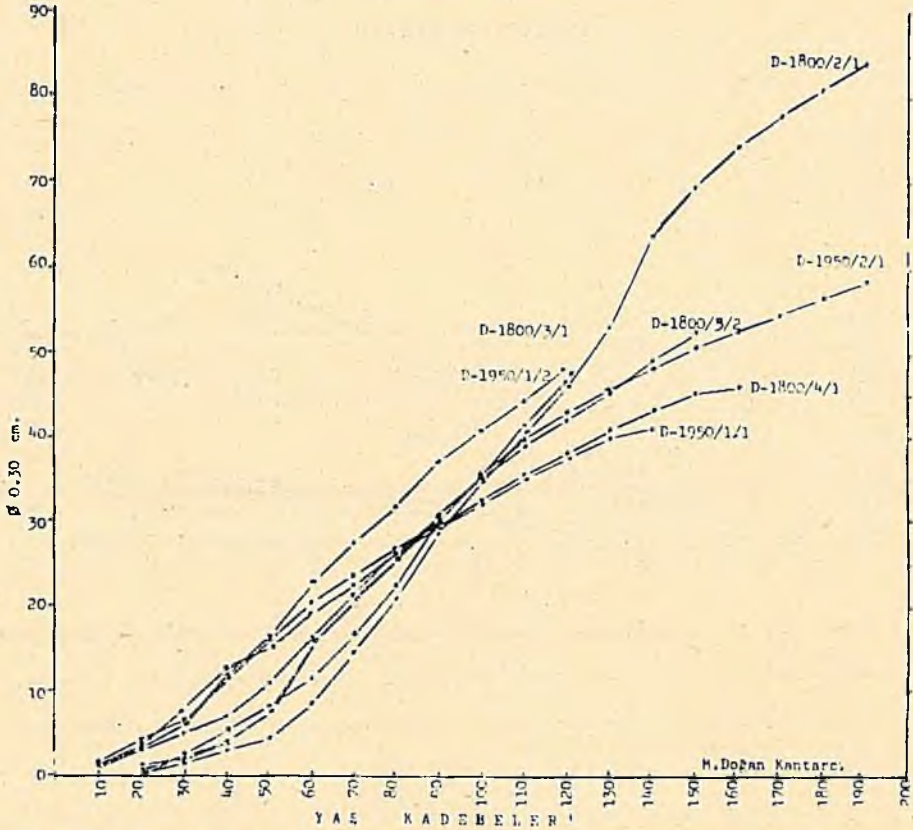
AĞAÇ Nu.	Y A Ş K A D E M E L E R İ																				kabuklu çap	kabuk payı
	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100	110	120	130	140	150	160	170	180	190	200		
D-1800/3/1	—	—	—	—	1.8	6.7	11.3	16.1	21.8	26.5	31.4	35.4	35.8								38.7	2.9
D-1800/4/1	—	—	1.6	6.2	10.2	13.6	17.3	21.2	24.5	27.4	29.7	31.8	34.0	36.2	38.6	40.6					43.6	3.0
D-1950/1/1	—	—	2.2	5.9	7.7	10.6	13.3	16.5	19.5	22.7	25.0	27.5	29.4	31.2							33.6	2.4
D-1950/1/2	—	0.7	3.7	8.0	11.6	16.7	20.7	23.8	27.5	30.5	34.2	36.4									39.5	3.1
D-1950/2/1	—	1.2	4.3	7.9	9.3	12.0	15.0	18.4	22.0	25.9	28.5	31.4	34.0	36.5	38.5	40.3	42.1	44.0	45.8		48.8	3.0
Ç-1800/2/1	—	—	2.2	6.8	7.0	8.3	11.0	13.3	15.9	19.0	22.2	25.4	29.1	32.5	35.5	38.0	40.1	42.6	44.8	47.3	51.4	4.1
Ç-1800/2/1	—	0.6	3.4	4.5	5.5	6.3	7.5	8.9	10.3	11.9	15.5	19.1	23.5	27.7	31.2	35.1	38.7	42.0	45.6	46.4	50.6	4.2
Ç-1800/3/1	—	—	0.6	3.0	6.7	11.4	17.7	23.2	27.2	31.4	34.8	37.6									40.5	2.9
Ç-1800/3/2	—	—	1.0	6.3	11.1	16.9	22.1	26.5	30.1	33.8	37.0	40.7	43.6	46.4							50.2	3.8
Ç-1800/5/2	—	—	1.9	8.1	14.2	17.8	20.6	23.6	26.3	29.6	30.0										34.4	4.4
Ç-1800/6/2	—	—	1.9	7.7	13.4	18.1	21.7	24.7	26.8	29.1	31.1	33.1	34.5								37.5	3.0
Ç-2000/1/1	—	—	—	2.7	10.0	16.0	21.0	25.6	30.3	33.9	36.5	38.7	41.5	43.8	45.9	47.6					52.0	4.4
Ç-2000/1/2	—	—	—	5.0	9.9	14.4	19.2	24.3	29.1	33.1	35.8	38.8	41.1	43.2	45.5	46.9	48.7	49.0			52.1	3.1
Ç=2000/2/1	—	—	—	3.2	10.7	16.3	21.9	26.7	30.3	33.4	36.4	38.8	41.2	43.1	45.0	46.0					48.9	2.9
Ç-2000/2/2	—	—	—	4.0	8.0	9.7	12.2	13.7	16.9	20.9	25.5	30.4	34.5	38.0	43.0	45.3	48.1	51.3	54.7	57.8		
Yaş 217	60.1	61.8																			67.4	5.6
Ç-2000/3/2	—	—	—	2.1	9.2	16.3	22.6	27.3	31.3	34.2	36.8	38.7	40.7	42.9	44.7	46.6	47.6				51.5	3.9
Ç-2000/5/2	—	—	—	1.2	8.2	14.9	21.5	27.7	32.2	36.2	40.0	42.7	43.3								46.3	3.0
Ortalama	—	0.8	2.3	5.2	9.1	13.3	17.5	21.3	24.8	28.2	31.1	33.7	36.2	38.3	40.9	42.9	44.2	45.8	47.7	50.5		3.5

Tablo 4. Yaşları 200'ün üzerinde bulunan sedir ağaçlarının 1.30 m kesitinde çap gelişimi (cm olarak):

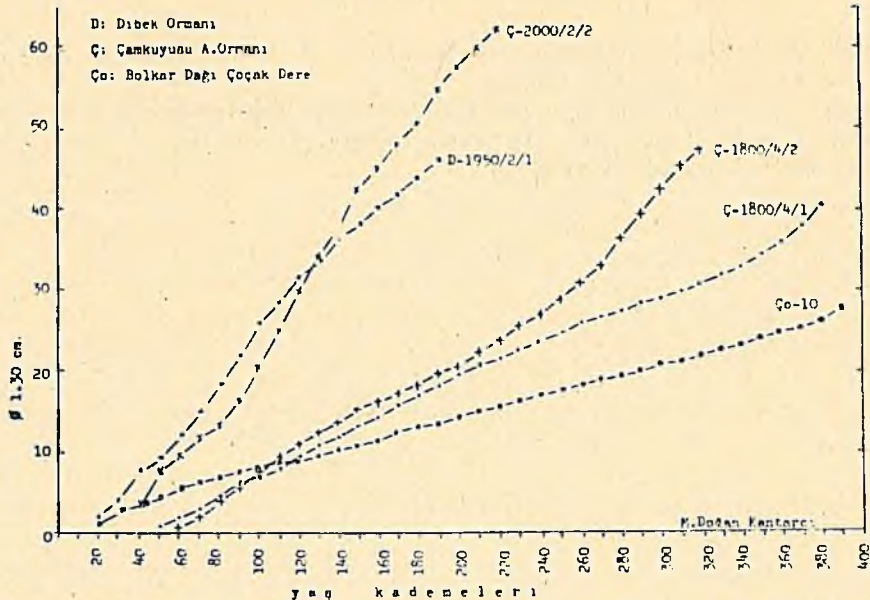
AĞAÇ Nu.	YAŞ KADEMELERİ																				kabuklu çap	kabuk payı
	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100	110	120	130	140	150	160	170	180	190	200		
D-1950/2/1 YAŞ 190	—	1.2	4.3	7.9	9.3	12.0	15.0	18.4	22.0	25.9	28.5	31.4	34.0	36.5	38.5	40.3	42.1	44.0	45.8	48.8	3.0	
Ç-1800/4/1 YAŞ 381	—	—	—	—	0.7	1.7	3.0	4.3	6.1	7.1	8.3	9.6	10.8	12.0	13.4	14.6	15.9	17.3	18.7	19.8	44.3	3.7
Ç-1800/4/1 YAŞ 320	—	—	—	—	—	0.7	2.2	4.0	5.6	7.5	9.2	11.2	12.6	13.8	15.2	16.3	17.3	18.3	19.4	20.6	51.8	4.6
Ç-2000/1/2 YAŞ 217	—	—	—	4.0	8.0	9.7	12.2	13.7	16.9	20.9	25.5	30.4	34.5	38.0	43.0	45.3	48.1	51.3	54.7	57.8	67.4	5.6
Çoçak Dere - Katı Yayla 2000/10 YAŞ 389 BOY 24 m (F. Yıldırım 1932'den)	—	1.6	3.0	3.8	4.6	5.4	6.3	6.9	7.4	7.9	8.2	8.7	9.5	10.1	10.8	11.6	12.6	13.2	13.6	14.4		

Ç-1800/4/1 ile Ç-1800/4/2 numaralı sedir ağaçlarının 200 yaşına kadar ortalama çap gelişimi.

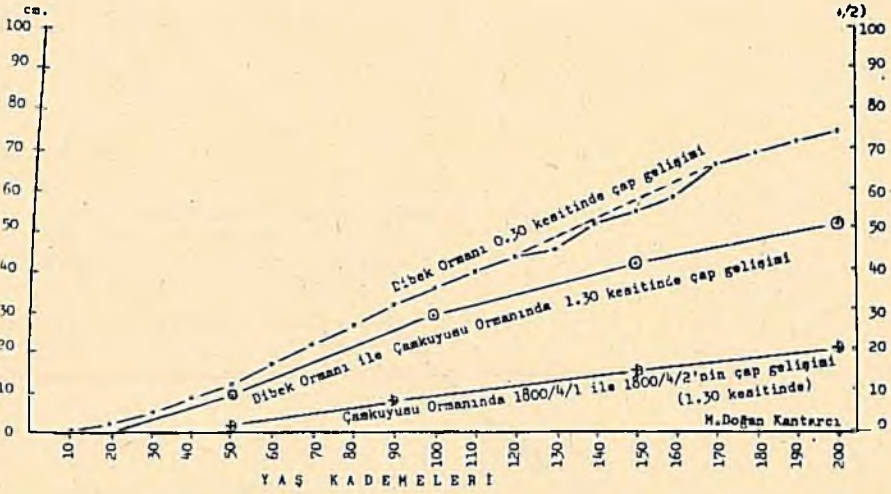
— — — — 0.7 1.4 2.6 4.2 5.9 7.3 8.8 10.4 11.7 12.9 14.3 15.5 16.6 17.8 19.1 20.2

Şekil 1. Dibek Ormanında Ambar Katran'ın çevresindeki yaşlı sedir ağaçlarının 0.30 m kesitinde çap gelişimi.

Şekil 2. Akdağ Kütlesinde 1800 - 2000 m yükseltideki yaşlı sedir ağaçları ile, Bolkar Dağında 2000 m yükseltideki yaşlı sedir ağacında 1.30 m kesitinde çap gelişimi (kabuksuz).

Şekil 3. Dibeek Ormanında Ambar Katran'ın çevresindeki yaşlı sedir ağaçlarının 0.30 m'deki kesitlerinde (Tablo 2'den), Dibeek Ormanı ve Çamkuyusu Araştırma Ormanındaki yaşlı sedir ağaçlarının 1.30 m'deki kesitlerinde (Tablo 3'ten), Çamkuyusu Araştırma Ormanındaki en yaşlı iki sedir ağacının (Ç-1800/4/1 ile Ç-1800/4/2) 1.30 m'deki kesitlerinde ortalama çap gelişimi.

KAYNAKLAR

- EVCİMEN, B. S., 1961. Türkiye'nin yaşlı sedirleri. *İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi*, seri A, cilt XI, sayı 1 (64-71), İstanbul.
- YILDIRIM, F., 1981. Çoçak Dere (Mersin - Arslanköy) sedirlerinin yükselti-iklim kuşaklarına göre boy büyümeleri. *İ.Ü. Orman Fakültesi Toprak İlimi ve Ekoloji Ana Bilim Dalı'nda hazırlanmış Diploma Tezi*.